

MUZEELI ȘI MEDIEREA CULTURALĂ DIN ROMÂNIA DUPĂ ANUL 1990. STATISTICI MUZEALE

Mihăiță-Liviu Chelaruⁱ

Abstract

The main objective of this paper is the statistical analysis of data collected from cultural organizations in Romania - museums and public collections after 1990. This analysis is performed using statistical tools that can be used to highlight certain characteristics and trends in the museum sector in Romania. In order to obtain results in accordance with the objective of the study, the paper focuses on two main components: a qualitative analysis and a quantitative analysis of data about museums. The obtained results compose a radiography of the cultural field, more precisely of the situation at national level of the museums and collections in Romania starting with 1990 until today.

Studiul prezent își propune să atingă următoarele puncte cheie: evoluția numerică a muzeelor din România și analiza statistică a muzeelor și colecțiilor publice din România după anul 1990. Termenul de *muzeu*¹ desemnează, de asemenea, clădirea propriu-zisă în care se găsesc păstrate, conservate și expuse acele

---

ⁱ Muzeograf, Secția Relații Publice, Marketing, Logistică, Proiecte, Programe, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași.

¹ Cuvântul muzeu are origini clasice, în forma sa greacă *mouseion* însemnând „scaunul muzelor” și desemnând o instituție filosofică sau un loc de contemplare. Utilizarea derivării latine (muzeu) pare să fi fost limitată, în epoca romană, în principal la locurile de discuție filosofică. Astfel, marele muzeu din Alexandria, fondat de Ptolemeu I Soter la începutul secolului al III-lea î. Hr., cu colegiul său de cărturari și celebra sa bibliotecă, a fost mai mult o universitate-prototip decât o instituție care păstrează și interpretează aspectele materiale ale patrimoniului.

obiecte, artefacte și/sau lucruri care au o legătură, într-un fel sau altul, cu civilizația umană. *Colecția* este definită ca: „ansamblul de bunuri culturale și naturale, constituit în mod sistematic și coerent de către persoane fizice sau persoane juridice de drept public ori de drept privat”.²

Evoluția numerică a muzeelor și colecțiilor din România cunoaște anumite perioade în care numărul de unități culturale de tip muzeu sau colecție publică muzeală crește din punct de vedere cantitativ. Se disting, astfel, mai multe perioade: *perioada antebelică* (secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea) în care iau ființă muzee precum *Muzeul de Științele Naturii* din Aiud, *Muzeul de Istorie Naturală și Antichități* și *Pinacoteca* de la Iași (devenită *Muzeul de Artă* din Iași), *Muzeul Național Secuiesc*, *Muzeul de Artă Industrială a Secuimii* și *Muzeul* din Alba Iulia;³ *perioada interbelică* – are loc o creștere a numărului de muzee, printre care amintim: *Muzeul „Grigore Antipa”*, *Muzeul Municipal București*, *Muzeul de Istorie* din Giurgiu, *Muzeul Satului* din București, *Muzeul din Piatra Neamț*, *Pinacoteca* din Ploiești (precursoare a *Muzeului de Arte Frumoase*) și *Muzeul de Istorie* din Târgoviște (inaugurat în timpul războiului, în 1943);⁴ *perioada comunistă*: *Muzeul Deltei Dunării*, *Muzeul Dunării de Jos* din Călărași, *Muzeul Județean Olt*, *Muzeul de Istorie Botoșani*, *Muzeul Județean Vâlcea*, *Muzeul de Istorie* din Pitești, *Muzeul de Istorie Bacău*, *Muzeul de Istorie a României* – această perioadă este caracterizată de creșterea spectaculoasă a numărului de muzee județene și comunale;⁵ *perioada de după anul 1990*: aceasta este marcată de o creștere exponențială a numărului de muzee din România – dacă în 1990 existau 450 de muzee, în anul 2017 numărul acestora a crescut cu 60%, ajungând la un total de 722. Distribuția acestora în plan teritorial nu este uniformă, apariția lor fiind în mare măsură condiționată de existența patrimoniului și a potențialului antropic.

METODOLOGIE

Pentru studiul de față am aplicat două tipuri de metode – cea teoretică și cea statistică și cartografică, care au presupus, la rândul lor, analize atât calitative, cât și cantitative. Cercetarea a pornit de la un set de date statistice oficiale, oferite de Institutul Național de Statistică, pe baza cărora s-au întocmit cartogramele necesare pentru ilustrarea distribuției spațiale a fenomenului analizat.

² *Legea nr. 311 din 8 iulie 2003 a muzeelor și a colecțiilor publice* (Republicare), Secțiunea 1.

³ Duțu, Aurelia, Oberlander-Tarnoveanu, Irina: *Scurt istoric al muzeelor și colecțiilor muzeale din România, Muzee și colecții din România*, cIMeC., 2006.

⁴ Ioniuc, Adriana: *Rolul statului în organizarea instituțiilor de cultură în România interbelică*, Studii de Muzeologie și muzeografie, Ed. Tyragetia, Chișinău, 2004, p. 131.

⁵ Stratulat, Lăcrămioara: *Muzeologie contemporană*, Ed. Palatul Culturii, Iași, 2014, pp. 69, 10.

Pe scurt, în ceea ce privește metodologia⁶ colectării datelor statistice de către INSSE privind activitatea unităților cultural-artistice (aici sunt incluse în cercetare toate bibliotecile, unitățile muzeale și colecțiile publice, instituțiile de spectacole și concerte, colectivele artistice, editurile de ziare și reviste, organizate potrivit legii care desfășoară o activitate economică principală sau secundară corespunzătoare domeniului cultural, indiferent dacă au personalitate juridică sau funcționează în structura altor unități, cum ar fi: unități de învățământ, centre culturale, instituții economice, unități ale administrației publice centrale și locale etc.) oferite de către Institutul Național de Statistică, procedeul se bazează atât pe cercetări statistice exhaustive (aplicarea de chestionare) realizate anual de Institutul Național de Statistică, cât și pe baza informațiilor colectate din surse administrative. În cercetarea efectuată, sunt considerate toate unitățile menționate anterior, atât din sectorul public, cât și privat, atât din mediul urban, cât și din cel rural, de pe întreg teritoriul țării.

Urmând, în continuare, traiectoria metodologică a lucrării de față, prelucrarea datelor statistice oferite de către TEMPO-online⁷ a fost efectuată cu ajutorul *Microsoft Excel* unde, odată adunate datele, s-a trecut la inserarea codurilor SIRUTA pentru comune și județe, necesare pentru reprezentarea cartografică. În vederea prelucrării, s-au aplicat o serie de formule precum însumarea și relativizarea datelor în funcție de totalul la nivel de țară, formule necesare pentru a veni în conformitate cu principiile cartografice și anume: datele statistice absolute (numărul total) se reprezintă cartografic prin schema cercurilor dimensionate, iar datele statistice relative prin schema paletelor de culori graduale.

În realizarea cartogramelor am utilizat fondul de hartă comunal georeferențiat de către Micheline Cosinschi de la Institutul de Geografie al Universității din Lausanne, împreună cu o echipă a Universității din Iași. Fondul este bazat pe cele 2.948 (3.181, actualizat) de comune ale recensământului din 2002.⁸ Pentru realizarea cartogramelor, au fost utilizate două programe, adesea regăsite în studiul reprezentării spațiale a unui fenomen: *Philcarto* – program cu ajutorul căruia se pot obține cartograme ce redau, pe baza unui fond de hartă și a unui set de date statistice prelucrate, realitatea (relativă) teritoriului analizat și *Adobe Illustrator*, versiunea CS2, program necesar în prelucrarea și stilizarea acestor cartograme. Subiectul lucrării este unul deosebit de generos, întrucât cele două tipuri de structuri culturale muzeele și colecțiile publice sunt cele mai numeroase în momentul de față

---

⁶ *Metodologia cercetărilor statistice din domeniul culturii* – ediția 2019, <http://colectaredate.insse.ro/metadata/viewStatisticalResearch.htm?locale=ro&researchId=5376>.

⁷ TEMPO-online - <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/>.

⁸ Rey, Violette, Groza, Octavian, Ianoș, Ioan, Pătrașcu, Maria: *Atlasul României*, Ed. Enciclopedia Rao, p. 13.

din România, în comparație cu alte instituții de cultură, ne referim aici la teatre, săli de spectacol, atenee, filarmonici, etc.. Realitatea teritorială descrisă de evoluția acestora poate fi îndelung studiată, cu trimitere către evoluția turismului cu valențe culturale din România. În urma analizei, am conchis că metodele de statistică folosite în domeniul umanist de-a lungul timpului au dus la o cunoaștere mai amănunțită a problemelor ridicate. Vom observa în cele ce urmează de ce am folosit *Indicele Gini* și *ponderea* ca metode de aflare a unor caracteristici specifice fenomenului analizat.

Prin construirea indicelui Gini (*figura 2*) am încercat să surprindem în mod sintetic distribuția spațială a muzeelor și colecțiilor publice la nivelul județelor în România. Coeficientul lui Gini, (*Gini coefficient*, cunoscut și ca *Gini index* ori *Gini ratio*) este o măsură a dispersiei statistice folosită pentru a reprezenta distribuția veniturilor populației unei națiuni, dar mai ales pentru a reprezenta disproporția în distribuirea veniturilor sau averilor, fiind un indice al inegalității. În cazul de față a fost utilizat pentru a reprezenta disproporția în distribuirea muzeelor pe teritoriul României. Respectivul indice a fost creat și utilizat de statisticianul și sociologul italian Corrado Gini și apoi utilizat pentru prima dată în literatura de specialitate începând cu anul 1912, prin publicarea lucrării intitulată „*Variabilitate și mutabilitate*”. Coeficientul Gini este o măsură a concentrării unui fenomen în cadrul unei populații. Acesta oscilează între 0 (fenomenul este perfect echitabil distribuit între membrii populației) și 1 (fenomenul aparține unui singur membru al populației). Cu cât liniile de pe grafic se apropie de diagonală, cu atât valoarea se apropie de 0 (concentrare minimă) și cu cât se apropie de colțul din dreapta jos, cu atât este mai aproape de 1 (concentrare maximă).⁹

ANALIZA DINAMICII MUZEALE ȘI A COLECȚIILOR MUZEALE PRIN UTILIZAREA INSTRUMENTELOR STATISTICE

Dinamica culturală a unui oraș este reprezentată cel mai bine de către instituțiile muzeale, colecțiile, galeriile de artă, festivaluri dar și alte evenimentele culturale. Cu cât numărul acestora este mai mare, cu atât gradul de atractivitate al unui oraș crește. Populația se orientează acum spre marile centre urbane, firește, considerentul principal fiind standardul de viață crescut. Legătura dintre muzee și centrele urbane constituie o premisă interesantă în dezvoltarea acestui studiu. De ce dețin orașele cele mai numeroase unități culturale de tipul muzee și colecții publice? La baza cercetării efectuate pentru acest studiu au fost utilizate o serie de date statistice (în principal, furnizate de către INSSE), compuse în baze de date ce au fost

⁹ Groza, Octavian: *Statistica în geografie*, 2018.

ulterior prelucrate, iar rezultatele relevate au fost expuse prin grafice sau cartograme, realizate cu ajutorul fondurilor de hartă.

La nivelul anului 1990¹⁰, cea mai mare pondere din totalul de muzee la nivel național era deținută de către Municipiul București, cu o pondere de 8,44% din total, urmat îndeaproape de județele: Prahova, Brașov, Dâmbovița, Argeș și Sibiu. Per ansamblu, distribuția muzeelor este destul de echilibrată în profil teritorial, deși există și zone unde se evidențiază un anumit grad de concentrare a acestora, cum este zona centrală a României. Cele mai reduse efective de muzee le înregistrau județele Brăila, Ialomița și Giurgiu - toate având câte un singur muzeu, având o pondere din total ne semnificativă.

Cu toate acestea, situația teritorială la nivel național s-a echilibrat, tocmai pentru că numărul de muzee a crescut considerabil per ansamblu. Tendința de concentrare a acestora în partea centrală a României a devenit și mai consistentă. În schimb, cele mai mici valori continuă să se înregistreze în sudul țării.

Pe de altă parte, concentrarea muzeistică exercitată de capitala țării se datorează unei practici comune în materie de conservarea și păstrarea patrimoniului național, practică întâlnită și la nivelul altor state: „centralizarea” celor mai valoroase și importante obiecte ale patrimoniului național în capitala țării reprezintă o măsură cu explicații rezonabile deși, poate nu și complet acceptabile - se dorește simplificarea accesibilității tuturor doritorilor de cunoaștere și educație la patrimoniul expus și, totodată, o mai eficientă gestionare a patrimoniului, încercându-se crearea identității unei țări printr-o rețea de muzee naționale: Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, Muzeul Național al Țăranului Român, Muzeul Național de Artă al României, Muzeul Național Cotroceni, Muzeul Național de Artă Contemporană, Muzeul Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa”, Muzeul Național Tehnic „Prof. ing. Dimitrie Leonida”, Muzeul Național „George Enescu”, Muzeul Național al Hărților și Cărții Vechi, Muzeul Militar Național și muzee dedicate celor mai importanți artiști plastici români: Theodor Aman, Theodor Pallady, Gheorghe Tattarescu, Frederic Storck și Cecilia Cuțescu-Storck.

Pentru a obține o imagine echilibrată a evoluției numerice a infrastructurii muzeale între 1990/2005 și 2017, au fost realizate și expuse în paralel două

---

¹⁰ Numărul de muzee și colecții publice în anul 1990 totaliza 450 de unități, cele mai multe dintre acestea aflându-se în București-Ilfov și județele Prahova, Neamț și Dolj. Până în anul 2000, numărul de muzee și colecții publice crește, ajungând la un efectiv de 519. În anul 2010, numărul de muzee și colecții publice ajunge la 687 de unități, cele mai multe concentrându-se în continuare în București-Ilfov, urmat de județele Timiș și Suceava. Până în anul 2018, numărul de muzee și colecții publice continuă să crească semnificativ, ajungând la 787 de unități.

cartograme cu distribuția spațială a acestei evoluții: prima dintre acestea expune evoluția infrastructurii muzeale și distribuția sa spațială la nivel de comună, comparând efectivele din anii 2005 (primul an din care datele sunt disponibile pe INSSE la nivel de comună) și 2017, iar cea de-a doua cartogramă urmează același principiu, la nivel județean, pentru anii 1990 și 2017. Au fost, așadar obținute două scări spațiale: cea locală și cea județeană.

Analizând nivelul județean, indicele Gini ne arată că muzeele au fost și continuă să fie distribuite echitabil în teritoriu, la nivel de județe: față de valoarea sa din 1990 (0,362) evoluția numerică a infrastructurii muzeale la nivel de județ a fost una ascendentă, pe fondul unei reduceri a inegalităților teritoriale. La scară comunală, indicele Gini demonstrează faptul că în 2005, infrastructura muzeală nu era concentrată spațial (0,524), dar evoluția din ultimele trei decenii se face în sensul reducerii inegalităților concentrării spațiale (indicele Gini scade la 0,411). Deși fenomenul din urmă nu este neapărat surprinzător, nefiind posibil ca fiecare comună să dețină cel puțin câte un muzeu, analiza efectuată la ambele scări ne oferă și aspecte relevante – tendința multi-teritorială de reducere a inegalităților distribuției spațiale a muzeelor pe fondul unei evoluții numerice pozitive.

Pentru a avea o mai bună viziune asupra viitorului muzeelor și colecțiilor publice din România, s-a considerat relevantă aplicarea la datele statistice *rata multianuală de creștere a muzeelor*. Aceasta ajută la descrierea diferențierilor existente între dinamismul diferitelor unități spațiale pe criteriul ales, acest lucru evidențiind statutul și importanța unor astfel de unități.

Considerând, în continuare, intervalul 1990-2017, la nivel județean, cea mai mare dinamică teritorială o arată Brăila, cu o rată de creștere de 8,48%, urmat de județul Ialomița cu o valoare de 6,86%. În ceea ce privește distribuția teritorială de ansamblu, județele cu cea mai mare rată procentuală de creștere sunt localizate în vestul și nord-vestul României, iar județele cu valori medii sunt preponderent centrale (interiorul arcului carpatic), dar și extracarpatic, cazurile județelor Iași, Bacău, Vrancea, Dâmbovița și Olt. Minima este dată de județul Dolj, cu o rată de -3,26%. Categoriei acestuia i se mai adaugă alte patru județe care au înregistrat, de asemenea, un regres în intervalul analizat: Botoșani, Mehedinți, Buzău și Tulcea.

La nivel regional, situația de ansamblu se prezintă diferit. Regiunea de Vest înregistrează cea mai mare rată de creștere: 3,42%, în timp ce regiunea cu cea mai mică rată este Regiunea Sud-Vest, cu o ascensiune modestă de 0,79%. Considerând ritmul de creștere, Regiunea Centru a înregistrat cel mai mare salt în ceea ce privește creșterea numărului de muzee.

În ansamblu, distribuția muzeelor este destul de echilibrată în profil teritorial, deși există și zone unde se evidențiază un anumit grad de concentrare a

acestora, cum este zona centrală a României sau vestul regiunii Moldovei. Cele mai nesemnificative valori le înregistrau județele: Brăila, Ialomița și Giurgiu, toate având câte un singur muzeu, iar ponderea lor din total este nesemnificativă.

Diferențele dintre ponderea județului din totalul național într-un interval de timp nu prezintă neapărat o evoluție a dezvoltării infrastructurii muzeale în regiune. Respectivul calcul prezintă cum un județ și-a pierdut din pondere (așa-zis monopol) datorită dezvoltării muzeelor într-un mod echilibrat în teritoriu. Valorile mai mari se înregistrează în județele Prahova, Argeș, Constanța, Dâmbovița, Dolj, Neamț, Sibiu, Suceava și Vâlcea, la care se adaugă mun. București (cea mai mare pondere din totalul de muzee la nivel național 8,44%). Cele mai mici valori se înregistrează în județe precum Brașov, Călărași, Ialomița, Giurgiu, Mehedinți și Satu Mare.

Cea de a doua cartogramă (fig. 3) este simplu de analizat, însă există o interpretare eronată a calculelor: dacă avem 10 muzee în 1990 și 17 muzee în 2017, nu putem spune că avem o creștere de 170%, ci trebuie eliminate cele 10 muzee ce existau în 1990, iar creșterea va fi doar de 7 muzee, în procente traducându-se cu 70%, valoare obținută prin faptul că ne raportăm la situația care exista în 1990. Situația județului Dolj reiese din această comparație ca fiind una mai specială: acesta nu a pierdut din pondere pentru că s-au dezvoltat celelalte județe, ci pentru că a resimțit din plin o pierdere a numărului de muzee, independent de situația la nivel național. De altfel, situația din 2017 raportată la 1990 mai prezintă puține diferențe însemnate: creșterea ponderii unor județe precum Alba, Bacău, Prahova și Gorj și scăderea din județe precum Constanța ne confirmă o ipoteză simplă: dinamismul evoluției efectivelor de muzee și colecții publice la nivel național nu constituie un fenomen dirijat, cauzele variațiilor fiind multiple, ci, mai degrabă, un ușor hazard ce reprezintă un efect secundar al altor măsuri naționale, cum sunt conceperea bugetelor național și local, existența sau inexistența unui personal specializat, fenomenul de emigrație etc., mai mult decât un efect principal al corelației cu potențialul și patrimoniul existent în teritoriu.

CONCLUZII

Situația muzeelor și colecțiilor după anul 1990 se schimbă radical – dispar și reapar o serie de muzee și colecții, aflate sub conducerea deficitară a sistemul ultracentralizat, finanțarea defectuoasă, legislația permisivă. Per ansamblu însă, situația post-decembristă prezintă un trend ascendent spectaculos, cu intervale de ascensiune însemnată. Reducerea numărului de muzee a fost prezentă ca fenomen doar în zonele în care acestea nu au fost organizate și gestionate corespunzător sau nu s-au potrivit „peisajului”. Dacă în anul 1990, numărul de muzee și colecții publice însuma 450 de unități, până în anul 2018, trendul aproape constant ascendent

conduce spre un efectiv de până la 787 de unități. La nivel județean, situația din anul 2018 plasează județul Alba frunțaș în clasamentul muzeelor, cu 56 de unități, urmat de București-Ilfov (50) și jud. Prahova cu 37 de unități. Pe parcursul a trei decenii, s-au înregistrat și două perioade contrastante: un trend ascendent între anii 2003-2006, când se înființează alte 110 muzee și colecții publice și un trend descendent între anii 2010-2013, când se desființează 46 de unități, pe fondul retrocedării unor colecții, reducerea de personal și sistemul bugetar și desființarea unor instituții publice sau încorporarea în așa-numitele complexe muzeale. Cea de-a doua concluzie reia și subliniază constatarea existenței trendului ascendent sub semnul căruia se află evoluția numerică a muzeelor din România din perioada 1990-2018, per ansamblu. Elementele cartografice rezultate în urma aplicării metodelor și instrumentelor statistice au relevat următoarele caracteristici pentru instituțiile de tip muzeu și colecții publice:

- în plan teritorial, distribuția muzeelor este condiționată atât de patrimoniul național deținut, cât și de planificarea acestora;
- Regiunea Nord-Est prezintă un profil aparte, regăsindu-se inegalități în ceea ce privește distribuția muzeelor în profil teritorial, cu un preponderent majoritar de unități concentrate în arealele urbane, spațiul rural rămânând relativ lipsit de astfel de edificii culturale;
- se mai remarcă și existența altor areale ce prezintă inegalități în distribuția teritorială însă, în cazul acestora, situația își găsește o justificare – lipsa patrimoniului. Un exemplu relevant pentru această situație, revelat în urma cercetării efectuate, ar putea fi județul Brăila.

BIBLIOGRAFIE

Duțu, Aurelia, Oberlander-Tarnoveanu, Irina: *Scurt istoric al muzeelor și colecțiilor muzeale din România*, Muzeu și colecții din România, cIMeC, București, 2009

Florescu, Radu: *Bazele muzeologiei*, București, 1994

Groza, Octavian: *Reprezentarea și comunicarea datelor statistice teritoriale* (Curs Doctoral), Facultatea de Geografie și Geologie, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 2009

Ioniuc, Adriana: *Rolul statului în organizarea instituțiilor de cultură în România interbelică*, Studii de Muzeologie și muzeografie, Ed. Tyragetia, Chișinău, 2004

Rey, Violette, Groza, Octavian, Ianoș, Ioan, Pătrașcu, Maria: *Atlasul României*, Ed. Enciclopedia Rao, 2010

Stratulat, Lăcrămioara: *Muzeologie Contemporană*, Ed. Palatul Culturii, Iași, 2014

*** *Metodologia cercetărilor statistice din domeniul culturii* – ediția 2019,

<http://colectaredate.insse.ro/metadata/viewStatisticalResearch.htm?locale=ro&researchId=5376>

***, Institutul Național de Statistică a României - <http://www.insse.ro>

***, *Atlasul teritorial al României* (<http://www.mdpl.ro>)

***, *Legea 311/2003, Legea muzeelor și colecțiilor publice din România* (republicată și reactualizată)

***, INSEE – Tempo-online - 2017 ART104B_MUZEE_SI_COLECTII_PUBLICE

